

**ГУМАНІТАРНІ ТА СУСПІЛЬНІ НАУКИ
HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

УДК 378:373.3.011.3-051:316.647.5:316.72

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ
ПІДХОДІВ ДО СУТНОСТІ І ЗМІСТУ МІЖЕТНІЧНОЇ
ТОЛЕРАНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ**

Атрощенко Т. О.

**SOCIAL AND PEDAGOGIC ANALYSIS OF THE MAIN
APPROACHES TO THE NOTION AND CONTENT OF THE INTERETHNIC
TOLERANCE OF THE PRIMARY SCHOOL TEACHERS**

Atroshchenko Tetyana

У статті розкриваються поняття «толерантність», як складна інтегративна якість особистості, психологічні та соціальні аспекти осмислення і розуміння феномену толерантності; поняття «міжетнічна толерантність». Обґрунтовуються педагогічні умови успішного формування міжетнічної толерантності у студентів - майбутніх учителів початкових класів. Характеризується сутність і зміст міжетнічної толерантності вчителя початкових класів.

Ключові слова: толерантність, інтолерантність, міжетнічна толерантність, полікультурна освіта, терпимість, соціокультурна толерантність, етнос.

The article reveals the concept of "tolerance" as a complex integrative quality of the individual, psychological and social aspects of comprehension and understanding of the phenomenon of tolerance; the concept of "interethnic tolerance". The pedagogical conditions for the successful formation of interethnic tolerance among students - future teachers of elementary school classes are grounded. Characterizes the essence and content of interethnic tolerance of the elementary school teacher.

Keywords: tolerance, intolerance, interethnic tolerance, multicultural education, tolerance, sociocultural tolerance, ethnos.

Морально-духовне, національно-патріотичне становлення студентів - майбутніх учителів початкових класів, підготовка їх до активної, творчої, соціально значущої, сповненої особистісного смислу професійної діяльності є найважливішою складовою розвитку освіти багатонаціональної української держави. Проблеми, з яким стикається сучасна школа і які постають перед педагогом – це ускладнення міжетнічних відносин, розшарування населення, нетерпимість до людини іншої віри, поглядів тощо. Саме тому формування міжетнічної толерантності майбутніх учителів початкових класів – нагальна потреба сьогодення.

Різні аспекти проблеми толерантності, її значущості для формування професіоналізму особистості педагога досліджено у наукових працях О. Гриви, А. Грохольської, О. Гуренко, О. Дубасенюк, В. Євтуха, І. Зязюна, Л. Михайлової, А. Молчанової, Н. Якси та ін.

Мета статті – здійснити соціально-педагогічний аналіз підходів до сутності і змісту міжетнічної толерантності вчителя початкових класів.

Толерантність є складною інтегративною якістю особистості, механізмом вирішення проблем співіснування представників різних рас, культур, позитивною реакцією на існування відмінностей. Толерантність розглядають як один з принципів гуманістичного виховання, оскільки вона відповідає за формування почуття власної гідності, самоповаги, поваги до

оточення, народів, незалежно від їх соціальної належності, національності, раси, культури, релігії. Розуміння толерантності як поваги і визнання рівності, відмови від домінування і насильства, визнання багатомірності і різноманіття людської культури, норм, вірувань, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості або до переваги якоїсь однієї точки зору знаходить відображення у роботах О. Асмолова, Б. Гершунського, Є. Головахи, В. Лекторського, Г. Солдатової та ін.

Психологічні дослідження свідчать, що толерантність пронизує всі сфери соціального та індивідуального життя людини, є важливим виміром практично будь-якого психологічного процесу і стану, однією з ключових характеристик людського життя. З усвідомлення різноманіття видів і форм толерантності стає ясно, що навряд чи коректно вести мову про «толерантну (інтолерантну) особистість» як таку. Коректніше говорити про рівень або ступінь прояву толерантності (інтолерантності), про варіанти і форми, про ті чи інші акценти і аспекти застосування принципів толерантності в конкретних ситуаціях.

Погоджуємося з думкою А. Молчанової, що у педагогічному контексті соціальні аспекти осмислення і розуміння феномену толерантності базуються на таких положеннях: суспільство - складна система, що самоорганізується, стійкість якої обумовлюється міжособистісними, міжетнічними та іншими різними зв'язками; толерантність становить одну з фундаментальних основ досягнення соціальної злагоди в суспільстві; загальним методологічним принципом вивчення феномена толерантності має виступати принцип гуманізму; культура виступає аксіологічною основою толерантної свідомості. Педагогічним підґрунтям створення толерантності у вихованні дослідниця вважає: формування: толерантного простору, середовища, яке характеризується єдністю всіх суб'єктів виховного процесу і форм організації їх відносин, які з одного боку, є основними компонентами педагогічної етики, а з іншого - основою, зразком морального виховання учнів; культури спілкування як взаєморозуміння, взаємоповаги, співчуття і співпереживання, відчуття партнерства; синергетичного мислення, яке дозволяє сприймати широкий спектр особистісних якостей, індивідуальних і етнічних проявів людини; а також особистісно орієнтований підхід у виховному процесі, основою якого є суб'єкт-суб'єктні відносини у системі «вихователь - вихованець» [5, с.13].

Розвиток толерантних якостей майбутнього педагога - це один з напрямів соціалізації особистості, метою якого є її професійне становлення та досягнення певної вершини (акме) в неперервному професійному та духовному зростанні. Аксіологічний аспект фахової підготовки педагога являє собою формування сукупності специфічних педагогічних цінностей професійної діяльності, до яких ми відносимо толерантність.

З точки зору Г. Солдатової, Л. Шайгерової, міжетнічна толерантність, це - здатність людини налагоджувати позитивні взаємини з іншими та світом у цілому, формувати власний позитивний образ. Значущими особистісними складовими толерантності дослідники вважають оптимальний рівень емпатійності, гнучкості, комунікабельності [2, с.11]. На думку В. Кукушина, доцільним є розглядати міжетнічну толерантність як сприйняття інших такими, якими вони є, поряд з готовністю взаємодіяти з ними; міжетнічна толерантність ґрунтується на повазі, доброзичливості, людинолюбстві та виявляється у вчинках, перебуває у тісному зв'язку з етнічною ідентичністю [3, с.52-53].

Успішне формування міжетнічної толерантності у студентів - майбутніх учителів початкової школи залежить, на наш погляд, від створення певних педагогічних умов, а саме: запровадження освітньо-просторового підходу, забезпечення співпраці з різними соціокультурними інститутами регіону; конкретизації змістовного компонента професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи з урахуванням специфіки діяльності в полікультурному середовищі через запровадження трансдисциплінарного, компетентнісного та ситуативного підходів (розробка спецкурсів полікультурного спрямування); створення єдиного толерантного простору закладів вищої освіти; формування установки на толерантність, що передбачає готовність і здатність керівників закладів вищої освіти,

педагогів та студентства до рівноправного діалогу через синергетичну взаємодію; варіативне використання методів навчання і виховання, що активізують розвиток толерантності студентів; формування навичок комунікативної толерантності всіх учасників освітнього процесу; реалізація програм підвищення психолого-педагогічної компетентності педагогів; забезпечення особистісно-орієнтованої взаємодії педагогів і студентів у навчальному та виховному процесі та в позанавчальній діяльності, завдяки якій реалізуються навички комунікативної толерантності, виникають передумови для успішного розвитку толерантних якостей.

Якса Н. зазначає, що в основу кардинальних змін у системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів покладено певні методологічні засади, які визначають роль педагога як суб'єкта полікультурного середовища. Ця роль впливає із провідних філософських ідей стосовно сучасних світових концепцій, що поширюються в освітньому просторі: концепція глобалізації, що передбачає відповідність педагогічної освіти особливостям глобального розвитку, об'єднання кращих інтелектуальних ресурсів, міжнародне співробітництво в освітній сфері, побудоване на засадах діалогу і взаємопроникнення культур; концепція регіоналізації (локалізації) про відповідність педагогічної освіти регіональним полікультурним особливостям; положення про розвиток культур корінних народів та етнічних груп; розвиток локального партнерства міжкультурної взаємодії в освіті; відповідність навчальних програм педагогічної підготовки майбутніх учителів потребам регіону; концепція індивідуалізації, спрямована на посилення у майбутніх учителів мотивації, ініціативи, творчості в навчанні; їх залучення до світової та національної спадщини; розвиток ціннісних орієнтацій, знань, технологій, норм поведінки; розвиток особистісного потенціалу майбутнього педагога в соціальному, культурному, освітньому аспектах [6, с.64].

Сутність і зміст міжетнічної толерантності вчителя початкових класів характеризує її як результат успішної реалізації потенційних якостей педагога в складних умовах поліетнічної та полікультурної людської спільноти, існування якої залежить від здійснення оптимальних форм міжетнічних стосунків і взаємодій.

Відповідно, в якості основної умови формування міжетнічної толерантності виступає включення толерантності в особисту систему цінностей студентів – майбутніх учителів початкових класів, для перетворення толерантності в принцип, який повинен бути покладеним в основу їхньої подальшої професійної і непрофесійної діяльності. Важливим засобом вирішення цього завдання є освіта, оскільки саме її метою є всебічний і гармонічний розвиток особистості майбутніх педагогів, тому що тільки розвинена особистість, людина високої загальної культури здатна толерантно поводитися і мислити.

Список використаних джерел

1. Дмитриев Г.Д. Многокультурное образование /Г.Д. Дмитриев. – М.: Народное образование, 1999. – 208 с.
2. Кихтюк О. В. Експериментальна програма з формування етнічної толерантності у студентської молоді / О.В. Кихтюк // Соціальна психологія. – К. – 2010. – № 1. – С. 152–161.
3. Кукушин В.С. Воспитание толерантной личности в поликультурном социуме / В.С. Кукушин. – Ростов н/Д., 2001. – 404 с.
4. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме /В.А. Лекторский //Вопросы философии. – № 11. – 1997. – С. 46-54
5. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник / А.О. Молчанова. – Київ, 2013. – 188 с.
6. Якса Н.В. Педагог як суб'єкт полікультурного середовища / Н. В. Якса // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – № 50. – С. 64-67.

References

1. Dmitriev G.D. (1999), *Mnogokulturnoe obrazovanie* [Multicultural education], Moscow, Public education, 208 s.
2. Kykhtiuk O. V. (2010), Eksperymentalna prohrama z formuvannia etnichnoi tolerantnosti u studentskoi molodi [Experimental program for the formation of ethnic tolerance in student youth], *Social Psychology*, 1, pp.152-161.
3. Kukushin V.S. (2001), *Vospitanie tolerantnoy lichnosti v polikulturnom sotsiуме* [Educating a tolerant person in a multicultural society], Rostov on D., 404 s.
4. Lektorskiy V.A. (1997), O tolerantnosti, plyuralizme i krititsizme [On tolerance, pluralism and criticism], 11, pp. 46-54.
5. Molchanova A.O. (2013), *Tolerantnist yak tsinnisna osnova profesiinoi diialnosti pedahoha: posibnyk* [Tolerance as a valuable basis for the professional activity of the teacher: the manual], Kiev, 188 s.
6. Yaksa N.V. (2010), *Pedahoh yak subiekt polikulturnoho seredovyshcha* [The teacher as a subject of a multicultural environment], *Journal Zhytomyr State University named after Ivan Franko*, 50, pp. 64-67.

УДК 378:159.923.2:331.54

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

Барчі Б. В.

PROFESSIONAL BECOMING OF THE PERSONALITY

Barchi Beata

У статті розглядаються теоретичні аспекти професійного становлення особистості. Шляхом аналізу наукових джерел досліджено тenezу категорії «професійного становлення», результатом якого є готовність фахівця виконувати свою професійну діяльність. Проаналізовано етапи професійного становлення, напрями розвитку особистості. Визначено, що професійне становлення є поетапним процесом професійного розвитку особистості, що має свої основні складові становлення майбутнього фахівця.

Ключові слова: *регуляція особистості, саморегуляція, професіонал, суб'єкт, суб'єкт діяльності.*

The purpose of the article is to consider the existence of theoretical approaches to the problem of the individual professional development; to analyse the features of modern professional training of the individual and to distinguish the main components of the successful professional formation of the future specialist. Through the analysis of scientific sources, the genesis of the category "becoming", "professional formation" has been researched. It is determined that the psychological and pedagogical category of "formation" reflects the process of dialectical transition of the individual from one degree of development to another. It is researched that the result of professional formation is the readiness of a specialist to carry out his professional activity. The article has analysed the stages of professional formation and directions of personality development. The basic personal components of professional formation of the future specialist have been determined.

It is generalized that professional development of personality is a consequence of passing a person of a complex life path, whose experience becomes an integral part of professional activity; therefore, it was considered the work to introduce the elements of active training in the educational